

Погляд у майбутнє: якість вищої освіти і завдання університетів

ВІД РЕДАКЦІЇ. Освітня галузь в Україні - одна з найбільш консервативних, тому будь-які принципові зміни тут відбуваються доволі складно. Хоча системних реформ, оновлення і осучаснення вона потребує давно. У вищій освіті ми вже визначили напрямок руху, ухваливши у 2014 році Закон "Про вищу освіту". Цей закон наразі впроваджується, щоправда, по-різному у різних університетах. Виявилося, що не всі готові до академічної свободи і до багатьох речей, які пропонує закон. Про забезпечення $\square$ якості вищої освіти та заходи, що здійснюються у $\square$ Харківському класичному $\square$ університеті на $\square$ цьому напрямку, йдеться $\square$ в $\square$ інтерв'ю $\square$ з першим проректором Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, проф. Ю. В. ХОЛІНИМ.

- *Юрію Валентиновичу, що, на Вашу думку, $\square$ треба розуміти під поняттям $\square$ «якість вищої освіти»? $\square$ Хто несе відповідальність за $\square$ якість освіти?*

- Будемо користуватися тим розумінням «якості освіти», яке сформульовано в європейських стандартах і яким користуються у світі. Існує тенденція розглядати освіту як надання послуг. Натомість, ця послуга - своєрідна. Коли я хочу відремонтувати телевізор, я викликаю майстра з ремонту техніки. Віддаю гроші - отримую результат - телевізор працює. Освіта, однак, потребує іншого підходу. Адже, якщо я хочу вивчити таблицю множення, я повинен прикласти до цього власних зусиль, а не когось найняти. Отож, освіта - це послуга, в реалізації якої бере участь безпосередньо той, хто навчається. Міжнародною організацією зі стандартизації ISO прийняте таке визначення якості: «Якість - сукупність характеристик об'єкта, що відносяться до його здатності задовольняти встановлені та передбачувані потреби». Отже, якість вищої освіти - це

поняття, що відбиває ступінь задоволеності зацікавлених сторін. Таких сторін - декілька. По-перше, це сам студент, який має бути задоволений тією освітою, яку отримав. Друга сторона освітнього процесу - суспільство, зі своїми вимогами щодо професійної підготовки майбутніх фахівців. Третя сторона - роботодавці, які мають власні інтереси та критерії щодо того, що повинен знати та вміти випускник університету. Безумовно, важлива і четверта сторона - сам вищий навчальний заклад, який має власні цінності, стратегію розвитку та місію. Отже, якість вищої освіти - інтегроване поняття, це такий рівень освіти, який задовольняє потреби всіх зацікавлених сторін, які ми щойно відзначили. Найбільш поширеною є думка про те, що якість освіти - це відповідність певній нормі, стандарту. Відтак стандарти освіти прописують очікувані результати навчання, готовність випускника до працевлаштування або до подальшого навчання на наступному рівні освіти. Причому, до розробки освітніх стандартів мають залучатися не лише українські вузи, а й роботодавці, представники держави, професійні, громадські, галузеві організації тощо... І студенти! Але це в ідеалі. Насправді - інакше. Українські студенти часто не передбачають свого майбутнього! Не дивляться на крок вперед.

Відсутність мотивації продиктована непродуктивною економікою, непослідовністю державних рішень та низьким рівнем соціальної довіри, адже в державі немає попиту на кваліфікованого фахівця. Головна мотивація у студента - аби був диплом, неважливо який. Часто обирають майбутню професію не за покликом серця. Суспільство та держава мають диктувати попит та потребу в певній кількості фахівців. Але сьогодні державне замовлення будується за приблизними мірками. Роботодавці ж вимагають вже «готового» спеціаліста, щоб його додатково не навчати, і їм не цікаво яким чином буде досягнуто результат. Тому основний тягар щодо розробки та впровадження стандартів якості вищої освіти лежить на університетах. Адже ВНЗ мають певний авторитет, розуміння відповідальності, наукові школи, традиції тощо. Роль університетів у нашій країні підвищена порівняно з іншими країнами Європи та світу, де усі сторони освітнього процесу беруть реальну участь у створенні та перегляді освітніх програм. Університети за наших умов мають більше відповідальності, ніж всі інші сторони. В Європі проблемами якості освіти займаються давно, понад 20 років, спочатку у філософській площині, наразі є конкретні рекомендації, так би мовити, правила поведінки ВНЗ, усіх учасників освітнього процесу, які забезпечують якість освіти. Взагалі, гостра проблема якості вищої освіти постала тоді, коли вона стала масовою. Раніше знання передавались від наставника до учня, індивідуально. Сьогодні освіта набуває масового характеру: онлайн-курси, Інтернет-доступ. І викладання, і навчання - масові заняття. Відтак стандарти менеджменту якості освіти переносяться і на освітню діяльність, тобто у ВНЗ має здійснюватися певна послідовність кроків, регламентація, системність.

- Розтлумачте, будь ласка, яким чином побудована система забезпечення якості вищої освіти, як вона працює?

- Система забезпечення якості вищої освіти ділиться на три складові: внутрішня система, зовнішня і безпосередня діяльність тих агенцій, які перевіряють та сертифікують зовнішню систему якості освіти. В законодавстві України прописано, як діють усі три складові. Передусім, поговоримо про внутрішню складову. Очевидно, що внутрішня система забезпечення якості вищої освіти - це ті заходи, що здійснюють вищі навчальні заклади з метою підвищення якості освіти: структурні перебудови, зміни у фінансово-економічному, матеріально-технічному, інформаційному, кадровому, правовому забезпеченні. Внутрішнє забезпечення якості передбачає регулярний перегляд змісту освіти, методик викладання, технологій навчання, організації аудиторної та позааудиторної діяльності студентів тощо. Важливим напрямом внутрішньої системи забезпечення якості освіти є допомога та підтримка студентів. У світовій практиці широко розповсюджена система наставництва, «тьютерства». Тьютори відповідають за включення студентів у процес навчання, взаємодіють із кожним із них індивідуально. У нас цю функцію виконує, по суті, куратор. Спеціальної уваги потребують студенти з особливими потребами. Для них слід створювати відповідну інфраструктуру, надавати психологічну, юридичну допомогу. Також слід брати до уваги, що у нашому університеті навчається тисячі студентів з 70-ти країн світу, в них є свої проблеми. Багато студентів одночасно навчаються і працюють (на старших курсах понад 50%) - їм теж слід створювати сприятливі умови, дбати, щоб вони не переривали навчання. На високому рівні мають працювати інфраструктурні складові навчального процесу: бібліотека, інтернет, музеї тощо. Сьогодні зовнішня система забезпечення якості вищої освіти - це ліцензування та акредитація освітніх програм. Ліцензія дає право навчати, акредитація - видавати диплом, який визнається державою. Але Законом України «Про вищу освіту» визначено, що зовнішнє забезпечення якості повинен здійснювати новий орган - Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти. Цьому агентству надано дуже великі повноваження, зокрема, воно має право акредитувати інші установи, державні та приватні, які надають сертифікати якості освіти. На жаль, до сьогодні агентство все ще не працює. Крім того, існують міжнародні агенції, які видають свої сертифікати. Усі міжнародні агентства ставлять до вищих навчальних закладів дуже високі вимоги. Але, якщо ти маєш сертифікат міжнародного зразка, то українську сертифікацію вже не потрібно проходити. Варто запитати, що головне у роботі на рівні університету? Університет відповідає за те, щоб у ньому функціонувала розвинена внутрішня система забезпечення якості вищої освіти. Наш університет має великий доробок у цій царині, адже перша програма підвищення якості освітнього процесу була розроблена та впроваджена 17 років тому. Ще тоді, базуючись на власних традиціях та досвіді, університет розробив фундаментальну програму. Програма включала в себе заходи з підбору і стимулювання кадрів, набору кращих студентів, впровадження новітніх навчальних технологій. Для нас європейські стандарти - це не нові слова, це ті принципи, яких ми дотримуємося багато років.

- *Юрію Валентиновичу, що саме вдалося реалізувати за ці 17 років у системі забезпечення якості вищої освіти, а що потребує вдосконалення?*

- По-перше, це робота з кадрами. У нас досить успішно працює конкурсна система підбору кадрів, система планування, оцінювання науково-педагогічних працівників, визначення рейтингів кафедр. Також ведеться системна робота з підвищення кваліфікації, стажування викладачів. Взагалі, в університеті надзвичайно сильний викладацький склад. Що стосується планування освітнього процесу, для всіх спеціальностей у нас є стандарти, наші університетські (тимчасові, бо немає державних). Освітні програми містять опис передбачуваних результатів навчання. Виконується норматив щодо вивчення курсів за вибором студентів. Хоча є тут проблеми з аудиторним фондом, з розкладом занять. Є ще над чим працювати. Також у Каразінському університеті ведеться моніторинг освітнього процесу: адміністративний контроль, моніторинг науково-методичного забезпечення, проводяться різноманітні конкурси (навчальної і наукової літератури, на кращі методичні досягнення тощо). Працює зворотній зв'язок зі студентами. Для цього використовуємо матеріали соціологічних опитувань, за допомогою яких вивчаємо, як студенти ставляться до певних дисциплін, методик навчання, до умов мешкання у гуртожитку тощо. Свій моніторинг проводить Студентська рада університету. Є і проблеми. Зокрема, не всі роботодавці охоче йдуть на контакт, обмаль фахівців із реального сектору економіки бере участь в освітньому процесі. Вдосконалення потребує система підтримки студентів та надання їм допомоги. Студенти зрідка звертаються до своїх наставників за порадами та допомогою. А має бути система, подібна до системи тьютерства закордонних ВНЗ. Минулого року в університеті організовано Управління якості освіти, яке об'єднало підрозділи, що опікуються різними аспектами освітнього процесу. Зокрема, діє центр, сформований на базі колишнього навчального відділу. Він веде величезну щоденну роботу з Єдиною державною електронною базою з питань освіти: заяви, накази, звіти тощо. Створено Центр менеджменту якості та моніторингу освітнього процесу, який має відслідковувати, як працює наша внутрішня система якості освіти. Цей центр, з-поміж іншого, відповідає за роботу електронної системи «Антиплагіат». Наразі укладено договір з компанією, яка забезпечує технічну перевірку дипломних робіт, наукових праць та навчальних текстів на унікальність. Готуємося до міжнародної сертифікації якості менеджменту освітньої та наукової діяльності. Центр методичної роботи організовує модернізацію освітньої діяльності, забезпечує участь університету у різноманітних дослідженнях з визначення рейтингів ВНЗ. Новим є Центр соціально-виховної та позаосвітньої діяльності, який тісно співпрацює зі студентськими організаціями. Також створено центри, що відповідають за комп'ютерне та технічне забезпечення освітнього процесу. Багато зусиль витрачено на документотворення! Після прийняття у 2014 р. Закону України «Про вищу освіту» відбуваються постійні зміни в організації освітнього процесу. Так раніше всі ВНЗ працювали за затвердженням МОН України «Положенням про організації навчального процесу». Це Положення відмінили, університети отримали шанс реалізувати право на академічну автономію. Але при цьому зросла наша відповідальність за результати навчання. ВНЗ навчають студентів не за готовими освітніми програмами, а самі визначають, як досягти передбачуваних навчальних результатів. Отож, університет розробив своє положення про організацію освітнього процесу, за яким ми і працюємо. Цей документ, можна сказати, це освітня конституція університету. Ще один важливий документ - це внутрішня система забезпечення якості освіти. Ці документи повинні бути на столі у кожного викладача.

- Які індикатори стануть віддзеркаленням успіхів Каразінського щодо правильно обраної моделі впровадження стандартів якості освіти?

- Якщо ми розглядаємо якість як досягнення запланованих результатів та відповідність стандартам, то в університеті є певний дороговказ. Це стратегія розвитку на період до 2020 року. Головне завдання стратегії - досягнення університетом такого рівня, який відповідає критеріям університетів світового класу. Інакше кажучи, була поставлена задача наблизитися до характеристик університетів, які входять в провідні світові рейтинги. До 2020 року ще є час, але вже сьогодні Харківський університет помітний у всіх трьох головних світових рейтингах університетів. Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна увійшов у топ-400 університетів світу за рейтингом QS, до групи 500+ Шанхайського рейтингу та рейтингу Times Higher Education. Наш університет у цих рейтингах посідає приблизно такі ж позиції, як Варшавський та Краківський університети. За головним комплексом критеріїв ми вже визнані ВНЗ, що належить до кращих університетів світу. Це є індикатором нашого поступу, ознакою належної якості університетської освіти. Каразінський університет не ставить собі за мету мати високий рейтинг просто заради рейтингу. Важливо знати, як ми виглядаємо порівняно з іншими навчальними закладами світу. Участь у рейтингових дослідженнях допомагає знаходити проблемні точки в освітньому процесі і зосереджувати на них увагу. У світових рейтингах важливою є репутаційна складова, тобто оцінка нас роботодавцями, світовою академічною спільнотою. Можемо сказати, що репутація Харківського університету висока, освіта, яку надає наш університет, користується попитом та повагою у світі. Головна квінтесенція світових рейтингів - ми визнані, ми на рівні університетів світового класу. Важко піднятися у світових рейтингах, ще важче - утримати ці позиції. Адже складно порівнювати умови нашої роботи та роботи інших університетів світового рівня. Не секрет, наприклад, що у згаданому Варшавському університеті держава компенсує майже усі витрати на фундаментальну науку, покриває витрати на комунальні послуги, придбання коштовного навчального, наукового обладнання. Але наш університет знаходить кошти, бореться з життєвими обставинами. Те, що університет робить це ефективно, відображає не лише світова репутація, а й внутрішня. Свідчення цього - успішна вступна кампанія минулого року. Отже, якщо університет набирає студентів - він конкурентоспроможний, він рухається в правильному напрямку.

Наостанок нашого інтерв'ю я ставлю питання на перспективу.

- Юрію Валентиновичу, яким Ви бачите університет в майбутньому (наприклад, через 10 років)?

- Успішним!

- *Дякую за розмову!*

Розмовляла Ліна ТИМАРСЬКА, наш спецкор.